

Kriminologická analýza Hate Crimes

(trestných činů, motivovaných rasovou, národnostní či obdobnou záští)

Mgr. Jakub Holas, Institut pro kriminologii a sociální prevenci

I. Úvod

Tzv. „extremismus“ budí v naší zemi již čtvrt století značný zájem médií, orgánů činných v trestním řízení, politologů, občanských aktivistů i (v omezeném měřítku) kriminologů.

Extrémistické hnutí / jednání / pohnutky atd. jsou však pojmy značně nejasné, což souvisí s absencí jednotící *definice extremismu* jako společenského ohrožení. V přístupu našich bezpečnostních institucí je chápán jako taková činnost, která směřuje proti základním demokratickým ústavním principům. Tento pohled je blízký německému pojetí tzv. politicky motivované kriminality, kdy je extremismus chápán primárně jako zločiny proti státnímu zřízení, demokratickým principům a ústavnímu pořádku.

Extremismus jako jev je směsí aktivit od organizovaně prováděných politických antisystémových činností (ve škále od propagandy po terorismus), až po běžnou pouliční kriminalitu, u níž byl zaznamenán možný např. etnický podtext. Komplexnost pojmu pak přináší do trestního řízení řadu sporných situací, náročných na posouzení, zda se jedná o tzv. *extrémistický trestný čin*.

Z uvedeného je zřejmé, že sledování, vykazování a porovnávání úrovně takto motivované kriminality je nanejvýš nesnadné.

Souhrnně je ve „Zprávě o problematice extremismu“, vydávané MV ČR, u policejních statistik užíváno termínu „trestné činy s extrémistickým podtextem“, u statistik soudních však již „trestné činy s rasovým podtextem“; policie navíc jako zvláštní podskupinu eviduje trestné činy s antisemitským podtextem. Nejvyšší státní zastupitelství pak ve své zprávě užívá pojmu „trestné činy spáchané z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek“.

V posledních letech je nejčastěji užívaným termínem pro komplex činů motivovaných záští (nenávistí) vůči určité skupinové odlišnosti „trestná činnost s předsudečným motivem“, zkráceně „předsudečná trestná činnost“.

1.1 Koncept Hate Crime

Jádrem tohoto přístupu je důraz na poškození jednotlivce nebo skupiny, vykazující nějakou kolektivní odlišnost, která je obětí předsudků. Původně byl tento přístup orientován na násilné útoky proti etnickým a náboženským minoritám (zejména antisemitské), postupně byl rozšířen i na další viktimizační faktory, jako je sexuální orientace, postižení, věk, politická orientace, sociální postavení apod. Zvláštní kategorii představují ataky verbální (tzv. „hate speech“).

Kromě analýzy, zadané OBP MV ČR v roce 2012, není v ČR výzkum tohoto typu trestního jednání. O osobnosti pachatelů extremistické / předsudečné se buď jen spekuluje, nebo se vychází z malých, náhodně shromážděných vzorků, obvykle ve studentských pracích (autory jsou často studující příslušníci PČR). Dalším zdrojem informací o skutcích, motivovaných předsudečnou záští, jsou výstupy nevládní organizace In Iustitia¹. Ty vycházejí z vlastních šetření a opírají se o klientelu z řad obětí předsudečné trestné činnosti, které se obrátily na uvedenou organizaci.

II. Předmět a cíl výzkumu

Předmětem výzkumu IKSP byly trestné činy motivované rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou, sociální či obdobnou záští na území ČR ve stanoveném období. Primárním cílem výzkumu je získat nové kriminologické poznatky o „extremistické“ trestné činnosti a jejích pachatelích v ČR. Dále pak zmapovat prostředky využívané k postihu těchto pachatelů, případně preventivní opatření, která byla před spácháním skutku užita. Konkrétně tedy objasnit skladbu trestných činů a jejich druhovost (především násilné versus „propagační“)

Návazně byli identifikováni pachatelé těchto trestných činů a jednotlivá opatření na ochranu společnosti před tímto druhem kriminality.

III. Metody výzkumu

- Východiskem byla analýza statistických údajů z evidencí OČTŘ (oficiální statistické přehledy, systém statistiky trestních listů pro soudy a státní zastupitelství).
- Proběhlo vytěžení odborné literatury za účelem získání přehledu o aktuálním stavu poznatků ve zkoumané oblasti.
- Základní metodou byla analýza relevantních dokumentů - trestní spisy, soudně znalecké posudky (z odvětví psychiatrie, psychologie a politologie), anonymizované výpisy z databáze rejstříku trestů apod. - za účelem získání podrobných informací o „nenávistné“ trestné činnosti a jejích pachatelích.
  - sledovány byly znaky sociální, osobnostní, vzdělanostní, případně i subjektivní motivace pachatelů; v neposlední řadě vliv intoxikace pachatele,
  - kriminální kariéra a recidiva pachatele,
  - uložené tresty / opatření a jejich dopad,
  - dostupné údaje o obětech těchto činů (pokud zde byla reálná oběť)

---

¹ Viz např. Zpráva o předsudečném násilí v České republice v roce 2018

- byla vypracována typologie trestných činů, včetně činů spáchaných v prostředí Internetu („hate speech“)

Ambicí tedy bylo zanalyzovat spisy všech pravomocně odsouzených za vybrané skutkové podstaty za dané časové období. Tedy jak za přímo „extremistické trestné činy“ (specifická či kvalifikovaná skutková podstata) tak za ty, kde byla „zášť“ shledána přitěžující okolností.

IV. Vzorek

Základním krokem k výzkumu Hate Crime bylo popsat a vymezit, jakého kriminálního jednání se osoba musí dopustit, aby ji bylo možné označit za pachatele „předsudečné trestné činnosti“ (PTČ).

Empirická část výzkumu spočívala v analýze údajů o trestné činnosti a kriminální historii pachatelů Hate crime. Jelikož jsme pracovali s datovými zdroji, spočívajícími na údajích o určité trestné činnosti, členěné podle trestněprávní kvalifikace zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, bylo třeba požadavek specifikovat podle příslušných paragrafů trestního zákoníku.

Výsledkem bylo stanovení právní definice pojmu „nenávistná trestná činnost“, kdy jsme pod tuto kategorii zařadili následující skutkové podstaty zákona č. 40/2009 Sb.:

- § 352 odst. 2 násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci
- § 355 hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob
- § 356 podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod
- § 403 založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka
- § 404 projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka
- § 405 popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia
- § 145 odst. 2 písm. f) těžké ublížení na zdraví
- § 146 odst. 2 písm. e) ublížení na zdraví
- § 175 odst. 2 písm. f) vydírání
- § 329 odst. 2 písm. b) zneužití pravomoci úřední osoby

Základní soubor pro analýzu představovala populace osob, souzených v ČR za výše uvedenou trestnou činnost. S využitím vyhledávacích kritérií jsme z justiční databáze CSLAV vygenerovali soubor anonymizovaných statistických listů trestních pro fyzické osoby² (STL) o pravomocně uzavřených trestních případech činů, motivovaných rasovou, národnostní či jinou nenávistí (dále PTČ) v letech 2015 – 2018, tedy za období čtyř let. Ten zahrnoval osoby, které byly v ČR v uvedeném období souzeny za některý z trestných činů, odpovídajících naší

² Statistický list trestní zpravidla vyplňuje soud poté, co rozhodnutí ve věci v daném trestním řízení nabude právní moci, a to o každém obviněném samostatně.

definici TČN. Zahrnuty byly jak případy, kdy byl pachatel odsouzen, tak ty, kdy byl zproštěn viny, nebo bylo trestní řízení skončeno jiným způsobem. Celkově tento základní soubor obsahoval 500 osob.

Jako rozsah vzorku (tedy výzkumný soubor) jsme se rozhodli zvolit minimálně stejný objem PTČ, jaký je roční nápad této kriminality v České republice. Ve sledovaném období (2015 – 2018) jde průměrně asi o 125 obžalovaných osob ročně dle justičních statistik. Policejní statistiky pak hovoří o průměrně 185 osobách, které byly v posledních patnácti letech ročně stíhány nebo obžalovány z obdobné trestné činnosti.

Následně proto byly od jednotlivých soudů podle zjištěných spisových značek vyžádány trestní spisy, zahrnující činnost 155 obžalovaných osob. Spisová analýza se tedy zaměřila na pravomocně ukončené kauzy.

V. Některá základní zjištění

Pohlaví pachatelů

V roce 2019 v rámci republiky „z celkového počtu stíhaných nebo vyšetřovaných osob činili muži 82,2 % a ženy 17,2 %“.³ Tabulka níže ukazuje, že v případě TČN je podíl mužů výrazně odlišný a činí 93 %. Námi sledované trestné činy motivované rasovou, národnostní či obdobnou záští, byly páčány převážně mužskou populací. Ve vzorku se ocitlo pouze 11 žen, tj. cca 7 %.

Recidiva

Jednalo se z velké části o osoby, které již měly za sebou trestní minulost. Celkem cca 60 % (93 osob) bylo v minulosti pravomocně odsouzeno, z toho cca jedna třetina (32 osob) k výkonu trestu odnětí svobody, zbylé dvě třetiny k podmíněnému trestu. Přestupků se již dříve dopustilo devět jedinců.

Návykové látky

Důležitým faktorem, který spolupůsobil při páčání tohoto druhu trestné činnosti, byla jednoznačně přítomnost alkoholu a jiných návykových látek. Tento rizikový faktor nebyl zjištěn pouze v cca jedné třetině případů (ve 37 %). Pod vlivem alkoholu nebo drog a alkoholu současně se trestné činnosti dopustilo 64 % mužů (ze 144 osob) a 27 % žen (z 11

---

³ Miroslav Scheinost a kol.: Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2019, str. 25.

osob). Celkově pod vlivem alkoholu/alkoholu a drog současně spáchalo trestné činy cca 61 % osob z našeho vzorku. Zbývající necelá dvě procenta případů připadají na přítomnost drog a léků.

Věk pachatelů

Rovněž z hlediska věku se pachatelé hate crime odlišují od středních hodnot věku pachatelů celkové trestné činnosti v ČR. Především pozorujeme výrazně větší podíl osob mezi 20 – 29 rokem věku - podle citované Analýzy trendů kriminality je celkově u nás v tomto věku 31 % pachatelů trestné činnosti, zatímco u sledovaných skutků činí jejich podíl téměř polovinu. Více než 56 % osob z našeho vzorku bylo v době spáchání trestného činu ve věku mezi 19 a 30 lety. Osob přes 40 let věku je naopak významně méně než u kriminální populace jako takové.

Mladistvých bylo mezi pachateli 7, tedy 4,5 %.

Sociální status

Osob zaměstnaných (trvale či alespoň příležitostně) byla ve vzorku necelá polovina, 30 % bylo nezaměstnaných, necelá desetina studentů, 7 % důchodců starobních nebo invalidních. Čtyři byly matky na MD a stejný počet byl již v době odsouzení ve výkonu trestu za jinou trestnou činnost,

Předchozí odsouzení pachatele

Výzkumný vzorek tvořily z větší části osoby, které již měly za sebou trestní minulost. Celkem 60 % (93 osob) bylo v minulosti pravomocně odsouzeno, z toho cca jedna třetina (32 osob) k výkonu trestu odnětí svobody, zbylé dvě třetiny k podmíněnému trestu. Touto charakteristikou se opět odlišují pachatelé hate crime od běžného standardu – opakovaně trestané osoby tvořily v roce 2020 necelých 40 % pachatelů a ani v letech předchozích většinou tento podíl nepřekračoval polovinu

Příznivec extremismu

Pro účely analýzy vzorku předsudečných trestných činů jsme vytvořili pracovní kriminologickou kategorii „příznivec extremismu“. Ve zkratce zde jde o to, zda se občan, zastoupený v našem vzorku obžalovaných, již před činem profiloval jako osoba tíhnoucí ke krajním politickým konceptům.

Jednalo se, vzhledem k charakteristice spáchaných činů, vždy o příznivce ultrapravice.

S takto velmi omezující definicí jsme ve vzorku vymezili pětinu osob, prokazatelně se identifikujících s krajní pravicí. Druhá pětina jsou osoby, u kterých buď: lze toto ideologické směřování předpokládat (např. na základě jejich trestní minulosti, přátelských vazeb apod.), ale chybí pro to preciznější podklad, anebo: byli ve spojení s extrémistickými subjekty v minulosti

Dodejme, že 12 % osob se potýkalo s psychickými problémy; polovina z nich trpí přímo psychickou poruchou.

Etnicita / národnost pachatele

Jelikož jsou popisované trestné činy motivované rasovou či národnostní záští, je na tomto místě třeba zmínit národnostní a/nebo etnickou skladbu jejich pachatelů. Pachatelé byli zastoupeni zejména národnostní majoritou.

Následujícím větším segmentem osob, obžalovaných ze spáchání předsudečné trestné činnosti, byli Romové (20 osob). Statisticky významný byl počet pachatele romské národnosti. V souhrnu tvoří romští pachatelé 13 % výzkumného souboru.

Oběti

Úzce související proměnnou je etnicita oběti. Činů, kde lze určit konkrétní oběť, se dopustily dvě třetiny pachatelů ze vzorku. Vzhledem k tomu, že jde o nejpočetnější národnostní menšinu u nás, nejčastější obětí trestných činů z nenávisti jsou u nás Romové, kteří tvoří polovinu obětí. Zbytek tvoří etničtí Češi (zhruba třetina) a cizinci evropského původu, napadení z důvodů předsudků proti jejich národnosti (6 %), a několik příslušníků mimoevropských etnik.

Základní typologie činů

- činy striktně verbální; sem patří jednak adresné urážky - a to přímé i vytvořené písemnou formou (nejčastěji na sociálních sítích); jednak slogany a promluvy, propagující nenávistné organizace a ideologie. Dopustilo se jich 40 % pachatelů ze vzorku.
- činy, které v sobě slučují verbální i fyzickou složku; ty byly stejně četné jako verbální agrese. Průběh bývá typicky ten, že agrese verbální se stupňuje a je bezprostředně následována brachiálním útokem.
- několik pachatelů se dopustilo fyzického útoku, aniž by ho doprovázeli slovními výpady. Přesto v tomto činu musela být shledána motivace, která zajistila jeho

zařazení mezi ublížení na zdraví z nenávistných pohnutek (podle §146 odst.2 písm. e) tr. zák.).

- zcela speciální kategorií jsou žhářské útoky (dva útoky, spáchané třemi osobami).

Nejpočetnějšími delikty jsou urážky na veřejnosti (28 % pachatelů), dále fyzické napadení neznámé osoby (21 %) a hajlování na veřejnosti (16 %).

19 pachatelů / pachatelek (12 %) se dopustilo svého protizákonného jednání v prostředí Internetu, a buď obecnou propagací hnutí, směřujících k potlačení práv a svobod občanů, nebo útoky proti konkrétním osobám (do zkoumaného období spadala řízení, vztahující se k případu Radka Bangy).

Forma rozhodnutí soudu

Pokud se jedná o formu vynesení rozsudku, dvě třetiny pachatelů byly odsouzeny trestním příkazem a pouze nad 27 % byl vynesen odsuzující rozsudek. Sedm obžalovaných (4,5 %) bylo zproštěno obžaloby.

Druh trestu

Ze zkoumaného vzorku 155 obžalovaných bylo výsledně (po odvoláních) potrestáno 141 osob. Zbytek obžalovaných byl zproštěn, trestní stíhání bylo podmíněčně zastaveno nebo bylo upuštěno od potrestání; v jednotkách případů pachatel zemřel nebo byl shledán nesvéprávným). Zdaleka nejzastoupenějším trestem bylo podmíněčné odsouzení (54 % odsouzených); spolu s 13 % podmíněných trestů s dohledem probačního pracovníka byl tedy trest odnětí svobody podmíněčně odložen dvěma třetinám pachatelů. 21 pachatelům (15 %) bylo uloženo vykonání obecně prospěšných prací a pouze deset bylo odsouzeno k peněžitému trestu.

Pravomocně uložené tresty (N=141)

	Počet osob	v %
Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody	77	54
Obecně prospěšné práce	21	15
PO k trestu odnětí svobody s dohledem	18	13
Nepodmíněný trest odnětí svobody	15	11
Peněžitý trest	10	7
Celkem	141	100

Nepodmíněný trest se týkal výhradně osob již dříve trestaných, ve většině případů se nacházejících v podmínce (která tak byla zkoumaným deliktem porušena).

Nejčastější výměrou trestu bylo rozmezí 7 – 12 měsíců (41 % z trestů odnětí svobody), následně výchovné tresty do půl roku (15 %). Pouze deset pachatelů bylo potrestáno trestem delším než dva roky, nejdelší trest činil 66 měsíců odnětí svobody nepodmíněně. Nutno ale dodat, že v případech vyšších výměr šlo vždy o souhrnné tresty i za jinou trestnou činnost, plus přeměny dřívějších podmíněných propuštění apod.

Zajímavé je, že pouze v jediném zkoumaném případě byla využita mediace.